

Summary :

Η διοικητική οργάνωση της πρωτοβυζαντινής περιόδου αποτελεί συνέχεια των μεταρρυθμίσεων, οι οποίες ξεκίνησαν από τον Διοκλητιανό (284-305) και συνεχίστηκαν από τον Κωνσταντίνο (324-337). Αυτές οι μεταρρυθμίσεις διέυρναν σημαντικά την αυτοκρατορική γραφειοκρατία, ενώ μείωσαν σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος των επαρχιών. Ο βασικός στόχος της διοίκησης ήταν να παρέχει την αναγκαία ασφάλεια και να εξασφαλίζει πόρους για τις οικονομικές ανάγκες της αυτοκρατορίας. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μετά το τέλος της βασιλείας του Μάρκου Αυρηλίου (161-180) είχε αντιμετωπίσει σχεδόν έναν αιώνα κρίσης, τόσο στον τομέα της οικονομίας όσο και σε εκείνον της ασφάλειας. Οι μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού σκοπό είχαν να αντιμετωπίσουν αυτά τα ζητήματα, και οι περισσότερες από αυτές επιβίωσαν καθ' όλη τη διάρκεια της πρωτοβυζαντινής περιόδου, έως ότου οι αραβικές κατακτήσεις του 7ου αιώνα οδήγησαν εκ νέου σε μεγάλες μεταρρυθμίσεις.

Date

4ος-7ος αιώνας

Geographical Location

1. Μεταρρυθμίσεις Διοκλητιανού και Κωνσταντίνου

Η πρωτοβυζαντινή αυτοκρατορική διοίκηση είναι ουσιαστικά η υστερορρωμαϊκή αυτοκρατορική διοίκηση όπως [αναμορφώθηκε](#) από τον [Διοκλητιανό](#) (284-305) και τον [Κωνσταντίνο Α΄](#) (324-37). Ο Διοκλητιανός αντιλήφθηκε ότι μία καλά οργανωμένη διοίκηση, η οποία θα αντιμετώπιζε επιτυχημένα ζητήματα διακυβέρνησης, ασφάλειας και οικονομίας, θα ανταποκρινόταν περισσότερο στις ανάγκες που δημιουργούσαν οι κρίσεις που ταλάνιζαν επί μακρό διάστημα την αυτοκρατορία. Ο Διοκλητιανός αύξησε τον αριθμό των επαρχιών, από λιγότερες από πενήντα σε περίπου εκατό ομοιόμορφες επαρχίες. Αυτές οι επαρχίες ήταν καταναμημένες σε δώδεκα [διοικήσεις](#). Καθεμιά διοίκηση ετίθετο υπό τη δικαιοδοσία ενός [βικάριου](#), ενώ δικαιοδοσία επί των βικαρίων είχαν οι [έπαρχοι των πραιτωρίων](#). Έπαρχοι πραιτωρίου υπήρχαν τέσσερις, ένας για κάθε τμήμα της τετραρχίας, δηλαδή του διοκλητιανείου συστήματος των τεσσάρων αυτοκρατόρων. Αυτό το σύστημα των επαρχιών και των [επαρχοτήτων](#), όπως δημιουργήθηκε από τον Διοκλητιανό, είχε μακροχρόνιες επιπτώσεις. Οι επαρχότητες (ή υπαρχίες) υποδιαιρούνταν σε διοικήσεις, οι οποίες διαιρούνταν με τη σειρά τους σε επαρχίες. Ο αριθμός των ανώτερων αξιωματούχων τριπλασιάστηκε, και ο αριθμός των χαμηλόβαθμων κρατικών υπαλλήλων αυξήθηκε σημαντικά. Υπήρχαν επίσης τέσσερις αυτοκρατορικές αυλές με σωματοφυλάκες, αγγελιαφόρους, και διάφορα τμήματα που διατηρούσαν τα αρχεία της διοίκησης, όλα με επικεφαλής έναν [μάγιστρο των οφφικίων](#). Ο στρατός και το ναυτικό αυξήθηκαν ομοίως σε μέγεθος, και για κάθε επαρχία είχε ανατεθεί σε έναν [δούκα](#) να διοικεί τις στρατιωτικές δυνάμεις της, αν και υπό τη διοίκησή του μερικές φορές περιλαμβάνονταν δύο ή και τρεις από τις νέες μικρές επαρχίες. Ο Διοκλητιανός εφάρμοσε την αρχή του διαχωρισμού πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας, μία αρχή, η οποία επιβίωσε μέχρι την ανάπτυξη του συστήματος των θεμάτων στα τέλη του 7^{ου} αιώνα. Αν και η γραφειοκρατία ήταν διευρυμένη, σκοπό είχε να είναι αποτελεσματική, και η προαγωγή ήταν ανοιχτή σε όποιον έτρεφε φιλοδοξίες, ήταν ικανός και πιστός Ρωμαίος. Επίσης, ο Διοκλητιανός προσπάθησε να σταθεροποιήσει το νόμισμα και να βελτιώσει τη φορολογία. Ένας από τους βασικούς σκοπούς της κρατικής διοίκησης ήταν η φορολογία (ο κεφαλικός φόρος), η οποία παρέμεινε μία σημαντική λειτουργία του κράτους καθ' όλη τη διάρκεια της πρωτοβυζαντινής περιόδου. Η φορολογία βασιζόταν σε [ινδικτιώνες](#). Η αρχή της ινδικίου οριζόταν στην 1^η Σεπτεμβρίου και υπολογιζόταν με κύκλο πενταετίας.

Πολλές από τις μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού δεν επιβίωσαν, παρόλο που ο ίδιος πέτυχε τη σταθεροποίηση της αυτοκρατορίας.¹ Η τετραρχία, ένα εκτελεστικό όργανο με καταναμημένη εξουσία που σκόπευε να αποτρέψει τον εμφύλιο πόλεμο και να διασφαλίσει την ομαλή διαδοχή, κατέρρευσε ραγδαία μετά την απόσυρση του Διοκλητιανού. Κι όμως, οι γραφειοκρατικές μεταρρυθμίσεις του επέζησαν, για να ολοκληρωθούν και να τροποποιηθούν από τον Κωνσταντίνο. Συγκεκριμένες πτυχές της διακυβέρνησης αυτής της περιόδου επιβίωσαν μέχρι και την υστεροβυζαντινή περίοδο. Για παράδειγμα, ο Κωνσταντίνος μετέτρεψε την πενταετηρική φορολογική ινδικτιώνα σε έναν δεκαπενταετή κύκλο. Καθώς ο Κωνσταντίνος έθεσε υπό την εξουσία του μεγαλύτερο τμήμα της αυτοκρατορίας, διόρισε νέους [επάρχους](#) για ολόκληρες περιφέρειες διοικήσεων. Δημιούργησε επίσης τις [σχολές](#), μία κλειστή ομάδα σωματοφυλάκων και εντολοδόχων οι οποίοι τον υπηρετούσαν υπό ποικίλες ιδιότητες και οι οποίοι παρέμειναν μία σημαντική [στρατιωτική μονάδα](#) κατά το μεγαλύτερο

μέρος της μεσοβυζαντινής περιόδου. Οι μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου είχαν ως αποτέλεσμα μεγαλύτερο βαθμό συγκεντρωτισμού της διακυβέρνησης γύρω από τον αυτοκράτορα. Ο Κωνσταντίνος, επιπλέον, προσπάθησε να αυξήσει τα έσοδα και να βελτιστοποιήσει τα οικονομικά της αυτοκρατορίας. Δημιούργησε δύο νέα αξιώματα της αυτοκρατορικής διοίκησης: τον **κόμη των θείων θησαυρών** για να διαχειρίζεται τις δημόσιες δαπάνες και τον **κόμη της ιδικής περιουσίας** για να επιμελείται της αυτοκρατορικής περιουσίας και οι δύο αυτοί αξιωματούχοι αναφέρονταν απευθείας στον αυτοκράτορα.²

Από τον 4^ο αιώνα, το **παλάτι της Κωνσταντινούπολης** έγινε το κέντρο της αυτοκρατορικής αυλής, αν και ο ίδιος ο Κωνσταντίνος, ο οποίος ξεκίνησε την ανέγερση του παλατιού, μετακινείτο συχνά. Το παλάτι παρέμεινε ωστόσο το πολιτικό κέντρο της αυτοκρατορίας και πλήθος κόσμου από όλες τις επαρχίες της αυτοκρατορίας συνέρεαν στην αυλή σε αναζήτηση θέσης και αξιώματος. Οι τίτλοι μπορούσαν να είναι τιμής ένεκεν ή να συνδέονται με ένα ορισμένο αξίωμα. Την πρώιμη περίοδο οι τίτλοι ακόμα είχαν αρκετή βαρύτητα, ενώ στη μεσοβυζαντινή και την υστεροβυζαντινή περίοδο κυριάρχησε ένα είδος πληθωρισμού τίτλων, και οι αυτοκράτορες όλο και δημιουργούσαν νέους τίτλους με μεγαλύτερη βαρύτητα. Ο **μάγιστρος** και ο **πατρίκιος** ήταν και οι δύο σημαντικότεροι τίτλοι, αλλά όχι κατ' ανάγκη και αξιώματα. Τη εποχή του Ιουστινιανού ο **σπαθάριος** σήμαινε απλά τον σπαθοφόρο, αλλά μέχρι το τέλος του 7^{ου} αιώνα είχε γίνει ένας ανώτερος τιμητικός τίτλος. Οι τιμητικοί τίτλοι δεν εξασφάλιζαν κατ' ανάγκη σημαντική θέση στην αυτοκρατορική διοίκηση, αλλά αξιωματούχοι με σημαντικό ρόλο στη διοίκηση συνήθως έφεραν έναν ή και περισσότερους τιμητικούς τίτλους.

2. Η εποχή του Ιουστινιανού

Ο **Ιουστινιανός Α'** (527-65) τροποποίησε περαιτέρω την αυτοκρατορική διοίκηση με τις νομικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις του, οι οποίες επιδιώκαν να διαμορφώσουν μία νέα εποχή. Η πρωτοβυζαντινή αυτοκρατορική διοίκηση όπως διαμορφώθηκε από τον Ιουστινιανό παρέμεινε απαράλλακτη έως τις **μεταρρυθμίσεις των θεμάτων** του 7^{ου} και 8^{ου} αιώνα. Ο Ιουστινιανός με αρκετή αυτοσυνειδησία επιχείρησε ριζικές μεταρρυθμίσεις στην αυτοκρατορική διοίκηση, μολοντί διατήρησε το υστερορωμαϊκό σύστημα όπως είχε διαμορφωθεί από τον Διοκλητιανό και τον Κωνσταντίνο. Πρωτίστως, ο Ιουστινιανός κωδικοποίησε τον νόμο στον **Ιουστινιάνειο Κώδικα**. Έπειτα εξέδωσε ένα νέο εγχειρίδιο για τους σπουδαστές των νομικών στις **Εισηγήσεις** του και, τέλος, ξεκίνησε μία σειρά διοικητικών μεταρρυθμίσεων, ακόμα και σε επαρχιακό επίπεδο. Επιχείρησε να αποδυναμώσει τη **συγκλητική τάξη**, η οποία είχε εμπλακεί στη **Στάση του Νίκα**. Ο Ιουστινιανός αύξησε την εξάρτηση των **συγκλητικών** από τον αυτοκράτορα μέσω της παραχώρησης τίτλων, τους οποίους προτιμούσε να απονέμει σε όσους είχαν υπηρετήσει πιστά στην επαρχιακή διοίκηση.

Ένα από τα σημαντικότερα και ισχυρότερα αξιώματα της αυτοκρατορίας μετά από τον αυτοκράτορα τον ίδιο ήταν αυτό του **μάγιστρου των οφφικίων**, του ιθύνοντος των κεντρικών υπηρεσιών. Πρωτοαπαντώμενο το 320 αλλά πιθανώς χρονολογούμενο πίσω στις μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού, αυτό το αξίωμα ήταν η κεφαλή της κεντρικής διοίκησης της αυτοκρατορίας. Διεύθυνε τα περισσότερα από τα μη-οικονομικά τμήματα συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, του τάγματος της αυτοκρατορικής φρουράς (**παλατινές σχολές**) και του δικτύου αυτοκρατορικών κατασκόπων, οι οποίοι επέβλεπαν στενά τους επαρχιακούς αξιωματούχους. Ο αρχηγός των κρατικών υπηρεσιών κατηύθυνε, επίσης, την ανακτορική διοίκηση, τα εργαστήρια κατασκευής όπλων, και εμμέσως, τους διοικητές των διοικήσεων και των επαρχιών και τους στρατιωτικούς αξιωματούχους. Και οι επαρχιακοί επιθεωρητές (*curiosi*) και το **κρατικό ταχυδρομείο** (*cursus publicus*) ήταν, εντέλει, υπόλογοι σε αυτόν δια μέσου των αυτοκρατορικών πρακτόρων (*agentes in rebus*). Άλλοι αξιωματούχοι, **κόμητες**, διέυθυναν το εκκλησιαστικό και διοικητικό προσωπικό, και οι **επαρχοί** των πραιτωρίων ακόμα επόπτευαν τους κυβερνήτες των διοικήσεων (*βικάριοι*). Σε τοπικό επίπεδο, η διοίκηση μπορούσε να γίνει αισθητή μέσα από τη διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας, με τον έλεγχο των ληστών και με τη διαχείριση των αυτοκρατορικών κτημάτων, όπου απασχολούνταν αρκετό μέρος του πληθυσμού. Η διακυβέρνηση του Ιουστινιανού γνώρισε μια διόγκωση της αυτοκρατορικής γραφειοκρατικής διοίκησης, μαζί με μια προσπάθεια επέκτασης στις επανακτηθείσες περιοχές της Ιταλίας, της Βόρειας Αφρικής και της Ισπανίας.³ Παράλληλα, ο Ιουστινιανός προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τη γραφειοκρατία σε μία προσπάθεια να εξοικονομήσει χρήματα. Ο **Ιωάννης ο Καππαδόκης**, **επαρχος** του πραιτωρίου επί Ιουστινιανού, περιόρισε την αυτοκρατορική αλληλογραφία. Το 536, περιέστειλε τις περισσότερες από τις διοικήσεις. Ο εκσυγχρονισμός της γραφειοκρατίας και η έμφαση στην αποτελεσματικότητα επέφεραν την **απέχθεια** της συγκλητικής τάξης προς το άτομό του. Οι ιστορικές πηγές δεν τον ευνοούν, παρόλο που ήταν ταλαντούχος αξιωματούχος με διάκριση σε ότι αφορούσε τις

μεταρρυθμιστικές προσπάθειες και έτοιμος να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν από τον έπαρχο του πραιτωρίου Μαρίνο τον Σύρο, επί αυτοκράτορα [Αναστάσιου Α΄](#) (491-518).⁴ Ο Μαρίνος ο Σύρος ήταν αυτός που πρώτος έθεσε την εισπραξη του φόρου υπό την εποπτεία αυτοκρατορικών υπαλλήλων, των συνδίκων (vindices), και όχι των [βουλευτών](#).⁵

Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Ιουστινιανού ωστόσο είχαν μάλλον περιορισμένες επιπτώσεις. Ο διαχωρισμός πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας, καθώς και η αυξανόμενη έμφαση στη δημοσιονομική διοίκηση, που είχαν ξεκινήσει από τον Διοκλητιανό, συνεχίστηκαν. Όμως, καθώς τα χρόνια της βασιλείας του Ιουστινιανού περνούσαν, η αναποτελεσματικότητα και η διαφθορά χειροτέρευαν σταθερά, επιδεινούμενες από την οικονομική και την κοινωνική κρίση.⁶ Ο ίδιος ο Ιουστινιανός απορροφήθηκε πλήρως από τα εκκλησιαστικά ζητήματα και άρχισε να παραμελεί τη διοίκηση της αυτοκρατορίας.⁷ Αν και ποτέ δεν πέτυχε το στόχο του για εκκλησιαστική ενότητα, κατάφερε πράγματι έναν κάποιο βαθμό εκσυγχρονισμού της αυτοκρατορικής διοίκησης, με τα ελληνικά ως τη νέα επίσημη γλώσσα της. Ωστόσο, η διοίκηση έμελλε να συρρικνωθεί, όπως ακριβώς και η ίδια η αυτοκρατορία.

3. Μετα-ιουστινιάνεια περίοδος

Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού εν πολλοίς συνέχισαν τη διοικητική πολιτική του αλλά την προσαρμοσαν στις νέες συνθήκες. Ο Τιβέριος Κωνσταντίνος (578-582) δημιούργησε το [εξαρχάτο](#) της Βόρειας Αφρικής (591) και της Ιταλίας (584), σημάδι της σπουδαιότητας των περιοχών αυτών. Ακόμα και κατά την εποχή του Ιουστινιανού, ωστόσο, υπήρχε πάντοτε ένα χάσμα ανάμεσα στο όραμα και την πραγματικότητα της διοίκησης. Ο αυτοκράτορας μπορεί να οραματιζόταν μία αποδοτική, αποτελεσματική, ακόμα και φιλάνθρωπη αυτοκρατορική διοίκηση, αλλά οι περιορισμοί στην επικοινωνία και τη μεταφορά σε μία προνεωτερική κοινωνία παρεμπόδιζε πολλές προσπάθειες για μεταρρύθμιση. Οι ντόπιοι σε κάθε επίπεδο διέθεταν ένα εκπληκτικό ποσοστό ελευθερίας και μπορούσαν να συνεργαστούν στο βαθμό που τους εξυπηρετούσε. Η διαφθορά ήταν ενδημική και δύσκολο να καταπολεμηθεί. Πολλές μεταρρυθμίσεις του Ιουστινιανού και των διαδόχων του ήταν απαντήσεις σε νέες κρίσεις και προβλήματα, ή προσπάθειες να βελτιωθούν άλλες κακο-σχεδιασμένες μεταρρυθμίσεις.

Το κατά πόσο το υστερορωμαϊκό, πρωτοβυζαντινό διοικητικό σύστημα ξεκίνησε από τον Διοκλητιανό αποτέλεσε θέμα μιας ειδικής συζήτησης μεταξύ των ιστορικών. Στοιχεία από διάφορες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των νομισμάτων και των αγιογραφικών πηγών, υποδεικνύουν ότι στο ξεκίνημα του 7^{ου} αιώνα η διοίκηση είχε παραμείνει σε μεγάλο βαθμό [απαράλλακτη](#).⁸ Ως το τέλος του 7^{ου} αιώνα το ιουστινιάνειο σύστημα των μικρών επαρχιών είχε αρχίσει να αντικαθίσταται από το σύστημα των θεμάτων, το διοικητικό σύστημα της [μεσοβυζαντινής περιόδου](#). Ο Ostrogorsky πίστευε στον [Ηράκλειο](#) (610-41) την εφαρμογή του συστήματος των θεμάτων, αλλά αυτή η άποψη έχει πλέον απορριφθεί.⁹ Το σύστημα γνώρισε περαιτέρω ανάπτυξη στα χρόνια του Λέοντος Γ΄ (717-41) και του [Κωνσταντίνου Ε΄](#) (741-775). Αν και οι διοικητικές ενότητες της αυτοκρατορίας ενδεχομένως να άλλαξαν και τα πολιτικά αξιώματα να συνδυάστηκαν με τα διοικητικά, η γραφειοκρατία παρέμεινε ένα μόνιμο στοιχείο της διακυβέρνησης από την εποχή της ύστερης Αρχαιότητας και εξής.

1. Williams, S., *Diocletian and the Roman Recovery* (New York 1985), σελ. 61-70 για την Τετραρχία· σελ. 89 κ.ε. για μία γενική επισκόπηση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων· και σελ. 201 κ.ε. για την κληρονομιά του Διοκλητιανού.

2. Για μία λεπτομερή επισκόπηση της αυτοκρατορικής διοίκησης επί Κωνσταντίνου, βλ., Kelly, Christopher, “Bureaucracy and Government,” στο N. Lenski (επιμ.), *Cambridge Companion to the Age of Constantine* (Cambridge University Press 2006), σελ. 183-204.

3. Για μία γενική επισκόπηση του ιουστινιάνειου συστήματος διοίκησης, βλ. Haldon, J. F., “Economy and Administration: How did the Empire Work?,” στο Michael Mass (επιμ.), *Cambridge Companion to the Age of Justinian* (Cambridge University Press 2005), σελ. 28-59, βλ. ιδιαίτερα τον βοηθητικό πίνακα, σελ. 42-43.

4. Evans, J. A. S., *The Age of Justinian: The Circumstances to Imperial Power* (London 1996), σελ. 195-7.

5. Jones, A. H. M., *The Later Roman Empire 284-602: a social, economic, and administrative survey*, 2 τόμοι (Oxford 1986), τόμ. 1, σελ. 236.

6. Haldon, J. F., "Economy and Administration: How did the Empire Work?," στο Michael Mass (επιμ.), *Cambridge Companion to the Age of Justinian* (Cambridge University Press 2005), σελ.48-49.
7. Evans, J. A. S., *The Age of Justinian: The Circumstances to Imperial Power* (London 1996), σελ. 192 κ.ε.
8. Kaegi, W., "Notes on Hagiographic Sources for some Institutional Changes and Continuities in the Early Seventh Century," *Byzantina* 7 (1975), σελ. 61-70, όπου επίσης παραματεύεται και αναφορές σε άλλες πηγές για αυτή την περίοδο.
9. Για την άποψη του Ostrogorsky ότι τα θέματα αναπτύχθηκαν από τον Ηράκλειο, βλ. το έργο του *History of the Byzantine State* (New Brunswick 1952; ανατ. 2005), σελ. 96-101. Για μία επισκόπηση της έρευνας που απορρίπτει αυτή την άποψη, βλ. Kaegi, W., "Some Reconsiderations on the Themes (seventh-ninth centuries)" *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft* 16 (1967), σελ. 39-53.

Bibliography :

	Barnes T.D. , <i>The New Empire of Diocletian and Constantine</i> , Harvard 1982
	Ostrogorsky G. , <i>History of the Byzantine State</i> , New Brunswick – New Jersey 1957
	Jones A.H.M. , <i>The Later Roman Empire, 284-602. A Social, Economic, and Administrative Survey, 1-2</i> , Oxford 1964
	Kaegi W.E. , "Some reconsiderations on the themes (7th-9th centuries)", <i>Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft</i> , 16, 1967, 39-53
	Williams S. , <i>Diocletian and the Roman Recovery</i> , New York – London 1996
	Evans J.A.S. , <i>The Age of Justinian. The Circumstances to Imperial Power</i> , London 1996
	Frank R. I. , <i>Scholae Palatinae</i> , Rome 1969
	Kaegi W.E. , "Notes on Hagiographic Sources for some Institutional Changes and Continuities in the Early Seventh Century", <i>Byzantina</i> , 7 , 1975, 61-70
	Lenski, N. (ed.) , <i>Cambridge Companion to the Age of Constantine</i> , Cambridge 2006
	Maas, M. (ed.) , <i>Cambridge Companion to the Age of Justinian</i> , Cambridge 2005

Webliography :

	Le Synekdomos d'Hiéroclès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939: charted are the lands of: Europe, Asia Minor, Near East http://soltm.com/sources/mss/hierocl/harta1.htm
	Provincial Reorganisation http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/BURLAT/21*.html#2
	The Roman Empire. Diocese of Asiana http://www.roman-empire.net/maps/empire/dioceses/diocl-asiana.html

Glossary :

comes

1. A title in the Roman and the Byzantine Empires, designating an official with political but mostly military jurisdiction. Especially the *comes Orientis* held the position corresponding to that of a vicar in Early Byzantine period. In the years of Justinian I, the comes in head of wider provinces assumed political and military powers, while in the Middle Byzantine period the Opsikion theme was one of the few themes which was the jurisdiction of a comes instead of a strategos.
2. A nobility title in medieval Europe.

βικάριος (vicarius), ο

Γενικά ο όρος δηλώνει τον αντικαταστάτη αξιωματούχων. Από τον 3ο αιώνα αντικαθιστά κυρίως procuratores από τις τάξεις των ιππέων. Οι πιο σημαντικοί βικάριοι ήταν οι αντικαταστάτες των επάρχων του πραιτορίου. Στην πρώιμη βυζαντινή διοίκηση κατά κανόνα ο όρος σημαίνει τους πολιτικούς άρχοντες στις «διοικήσεις» που θεσπίστηκαν τη δεκαετία του 310. Οι βικάριοι μπορούσαν επίσης να έχουν στρατιωτικά καθήκοντα (όπως τη διοίκηση της φρουράς της Αιγύπτου) ή και δικαστικά. Η σημασία του αξιώματος μειώθηκε κατά το β' μισό του 4ου αιώνα.

βουλευτές (curiales), οι

Οι βουλευτές των πόλεων στην Ύστερη Αρχαιότητα ήταν γόννοι των τοπικών αριστοκρατικών οικογενειών και τοπικοί αξιωματούχοι, επιφορτισμένοι με την ευθύνη για τη σωστή λειτουργία των θεσμών της πόλης και με το καθήκον της συλλογής των φόρων στην περιοχή τους. Το σώμα των βουλευτών, η βουλή, αριθμούσε, ανάλογα με το μέγεθος της πόλης, από 100 ως 200 άτομα.

διοικήσεις, οι

Διοικητικές περιφέρειες σύμφωνα με τη διοικητική αναδιάρθρωση του Διοκλητιανού, οι οποίες περιλάμβαναν περισσότερες επαρχίες και αντιστοιχούσαν, στον ευρωπαϊκό τουλάχιστον χώρο, με τα όρια των σημερινών ευρωπαϊκών κρατών.

δρόμος, ο (cursus publicus)

Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία η υπηρεσία του δημόσιου ταχυδρομείου που λεγόταν "δρόμος" ήταν επιφορτισμένη με τη μεταφορά επιστολών και αντικειμένων στο πλαίσιο της διεκπεραίωσης των κρατικών υποθέσεων, αλλά ετίθετο και σε χρήση των αξιωματούχων των επαρχιών και του στρατού. Λειτουργούσε με δύο υπηρεσίες επανδρωμένες με σκλάβους: τον οξύ δρόμο (cursus velox), που χρησιμοποιούσε ίππους, και τον πλατύ δρόμο (cursus clabularis), που χρησιμοποιούσε άμαξες τις οποίες έσερναν βόδια. Κατά περίπτωση συνεργαζόταν και με ιδιώτες. Επί Ιουστινιανού Α' (527-565) καταργήθηκε η υπηρεσία του πλατέος δρόμου. Ο οξύς δρόμος καταργήθηκε τον 12ο αι. στην Μικρά Ασία και λίγο αργότερα στα Βαλκάνια. Επικεφαλής της υπηρεσίας ήταν διαδοχικά ο Curiosus Cursus Pubici Praesentalis υπό τον Magister Officiorum, ο λογοθέτης του δρόμου και στο τέλος ερμηνευτής.

έξαρχατο, το

Βυζαντινός διοικητικός όρος. Πρόκειται για τύπο εδαφικής και διοικητικής ενότητας που δημιουργήθηκε στα τέλη του 6ου αιώνα στην Καρχηδόνα και τη Ραβέννα, περιοχές ιδιαίτερης πολιτικής και στρατιωτικής σημασίας. Για το λόγο αυτό ο έξαρχος, όπως ονομαζόταν ο διοικητής τους, συνένωνε στα χέρια του την πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία. Η ύπαρξή τους μαρτυρείται έως τα τέλη του 7ου αιώνα στην Καρχηδόνα και τα μέσα του 8ου στη Ραβέννα.

έπαρχος πραιτορίου (praefectus praetorio), ο

Ο όρος αντιστοιχεί στο λατινικό praefectus praetorio, ενώ απαντά στα ελληνικά και ως «έπαρχος της πραιτορίας» ή «των πραιτορίων» ή ακόμα και ως «έπαρχος της διοικήσεως». Στην Αυτοκρατορική περίοδο ο έπαρχος του πραιτορίου ήταν διοικητής επαρχίας από την τάξη των ιππέων. Επί Κωνσταντίνου το αξίωμα άλλαξε μορφή και επρόκειτο για τον επικεφαλής διοικητικής ενότητας που περιλάμβανε επαρχίες «διοικήσεως». Το 400 μ.Χ. τέτοιες επαρχίες ήταν η Ανατολή (Oriens), η Ιλλυρία (Illyricum), η Ιταλία και η Γαλατία (Gallia). Το αξίωμα των επάρχων ήταν το υψηλότερο μετά τον αυτοκράτορα στην κρατική ιεραρχία. Ο ισχυρότερος έπαρχος ήταν της Ανατολής (praefectus praetorio per Orientem), αξίωμα που αναφέρεται τελευταία φορά το 680.

επαρχότητα (υπαρχία), η (praefectura praetorio)

Επαρχότητα του πραιτορίου ή υπαρχία. Βασική διοικητική υποδιάρθρωση της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Εισήχθη επί Μεγάλου Κωνσταντίνου (4ος αιώνας). Η αυτοκρατορία διαιρούνταν σε τέσσερις praefecturae ή επαρχότητες: α) praefectura praetorio per Orientem (επαρχότητα Ανατολής), β) praefectura praetorio Galliarum (επαρχότητα Γαλατίας), γ) praefectura praetorio per Illyricum (επαρχότητα Ιλλυρικού), δ) praefectura praetorio Italiae, Illyrici et Africae (επαρχότητα Ιταλίας).

ινδικτιών, η

Κύκλος 15 ημερολογιακών ετών, που χρησιμοποιούνταν για τον προσδιορισμό του έτους στο Μεσαίωνα. Αρχικά σήμαινε έναν έκτακτο αγροτικό φόρο, ενώ στη συνέχεια ένα φόρο του οποίου το ύψος παρέμενε σταθερό για έναν κύκλο 15 ετών (επί Κωνσταντίνου Α'). Σταδιακά απέκτησε και χρονολογικό χαρακτήρα, τον οποίο διατήρησε και αφότου ο φόρος έπαψε να υφίσταται. Το σύστημα χρονολόγησης με ινδικτιώνες επισημοποιήθηκε επί Ιουστινιανού Α'. Δεν ήταν απολύτως ακριβές σύστημα, καθώς αυτό που προσδιορίζεται είναι η εσωτερική αρίθμηση των ετών κάθε ινδικτιώνας (πρώτης, δεύτερης έως δέκατης πέμπτης), ενώ η αρίθμηση των ινδικτιώνων δεν είναι πάντα σαφής.

κόμης των θείων θησαυρών, comes sacrarum largitionum, ο

Ο κόμης των θείων, δηλαδή των αυτοκρατορικών, θησαυρών (comes sacrarum largitionum) ήταν ανώτατος πολιτικός αξιωματούχος στον τομέα της οικονομίας, ο διαχειριστής του αυτοκρατορικού θησαυροφυλακίου.

μάγιστρος των οφφικίων, ο (magister officiorum)

Ο μάγιστρος των θείων ή βασιλικών οφφικίων ή των τάξεων του παλατιού (magister officiorum) ήταν ο επικεφαλής της κεντρικής πολιτικής διοίκησης της αυτοκρατορίας. Είχε κυρίως δικαστικές αρμοδιότητες και κάποιες στρατιωτικές, ήταν ο επικεφαλής των σχολών, δηλαδή του προσωπικού στρατού του αυτοκράτορα, αλλά καθόλου οικονομικές· διηύθυνε τρεις υπηρεσίες και ασχολούνταν και με εσωτερικά ζητήματα των ανακτόρων.

μάγιστρος, ο

Ανώτερο αξίωμα που στο *Κλητορολόγιο* του Φιλοθέου τοποθετείται πάνω από τον ανθύπατο (από το λατινικό magister). Από το 10ο αιώνα χάνει τη σπουδαιότητά του, ενώ παύει να υπάρχει πιθανότατα στα μέσα του 12ου αιώνα. Ο μάγιστρος αναλάμβανε συνήθως επικεφαλής κάποιας υπηρεσίας, πολιτικής ή δικαστικής, ή και, σπανιότερα, επικεφαλής της διακυβέρνησης μιας περιοχής.

μέγας δουξ/δούκας, ο

Ο επικεφαλής του αυτοκρατορικού στόλου από το 1092 και μετά. Κατά την Ύστερη Βυζαντινή περίοδο, ο τίτλος του μεγάλου δούκα απονεμόταν στους πλέον υψηλόβαθμους πολιτικούς/στρατιωτικούς αξιωματούχους της αυτοκρατορίας.

πατρίκιος, ο / πατρικία, η

Από το λατινικό patricius. Εισήχθη από τον Κωνσταντίνο Α΄ ως ισόβιος τιμητικός τίτλος ανδρών και γυναικών χωρίς διοικητικές αρμοδιότητες. Ειδικά για τις γυναίκες στο περιβάλλον της αυτοκράτειρας ο τίτλος της πατρικίας ζωστής ήταν ο υψηλότερος που μπορούσε να τους απονεμηθεί. Από τον 8ο έως το 10ο αιώνα ο τίτλος του πατρικίου αποδιδόταν σε υψηλούς αξιωματούχους της διοικητικής και στρατιωτικής ιεραρχίας, αλλά και σε ξένους συμμάχους και ηγεμόνες. Έπαψε να χρησιμοποιείται μετά το τέλος του 12ου αιώνα.

σπαθάριος, ο

Πρώιμη Βυζαντινή περίοδος: Αξίωμα και αργότερα τιμητικός τίτλος. Κατά την Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο σπαθάριοι ονομάζονται οι σωματοφύλακες του αυτοκράτορα ή των ανώτερων αξιωματούχων. Από την εποχή του Θεοδοσίου Β΄ οι αυτοκρατορικοί σπαθάριοι ανήκαν στο σώμα των κουβικουλαρίων και ήταν ευνούχοι.

Μέση Βυζαντινή περίοδος: Από τις αρχές του 8ου αιώνα πιθανόν έγινε τιμητικός τίτλος. Κατά τον 9ο αιώνα ο τίτλος άρχισε να χάνει την ισχύ του. Από τον 11ο αιώνα απαντά σπάνια στις πηγές, ενώ κατά το 12ο αιώνα δηλώνει πλέον ασήμαντα πρόσωπα. Ως ενεργός αξιωματούχος ο σπαθάριος συμμετείχε στη διοίκηση του κράτους, αλλά και στη λειτουργία της αυλής. Ως τιμητικός τίτλος απονεμόταν σε αυλικούς, πολιτικούς, στρατιωτικούς, μέλη επιφανών οικογενειών ακόμα και σε κληρικούς.

σχολές, οι (scholae palatinae)

Οι σχολές (στα λατινικά: scholae palatinae) ιδρύθηκαν από το Διοκλητιανό (284-305). Ήταν σώματα της αυτοκρατορικής φρουράς, για την ακρίβεια συνιστούσαν τον προσωπικό στρατό του αυτοκράτορα, και διοικούσαν αρχικά από τους magistri officiorum και στη συνέχεια από το δομέστικο των σχολών. Στην Ανατολή έδραναν επτά σχολές και στη Δύση πέντε. Ο Ιουστινιανός Α΄ (527-565) ίδρυσε τέσσερις ακόμα σχολές, οι οποίες καταργήθηκαν στη συνέχεια.

Chronological Table

285-305: Διοκλητιανός

293: Ο Διοκλητιανός θεσπίζει την Τετραρχία

305-311: Γαλέριος

311-324: Λικίνιος

324-337: Κωνσταντίνος Α΄

337-361: Κωνσταντίνος Β΄

361-363: Ιουλιανός

363-364: Ιοβιανός

364-378: Βάλης

379-395: Θεοδόσιος Α΄

395-408: Αρκάδιος

408-450: Θεοδοσίος Β'

438: εκδίδεται ο Θεοδοσιανός Κώδικας

450-457: Μαρκιανός

457-474: Λέων Α'

474: Λέων Β'

474-491: Ζήνων

491-518: Αναστάσιος Α'

518-527: Ιουστίνος Α'

527-565: Ιουστινιανός Α'

529: *Ιουστινιάνειος Κώδικας*

534: Δεύτερη έκδοση του Κώδικα

565-578: Ιουστίνος Β'

578-582: Τιβέριος Β' Κωνσταντίνος

582-602: Μαυρίκιος

602-610: Φωκάς

610-641: Ηράκλειος

636: Μάχη στο Γιαρμούκ